

Streszczenie

Życie liturgiczne Kościoła Zielonoświątkowego w Polsce

Przedmiotem niniejszej dysertacji jest analiza kultu publicznego Kościoła Zielonoświątkowego w Polsce, największej rodzinnej denominacji pentekostalnej. O podjęciu problematyki życia liturgicznego tytulowego Kościoła zadecydowała w szczególności specyfika publicznego czczenia Boga w pentekostalizmie oraz znaczenie ruchu zielonoświątkowego w chrześcijaństwie współczesnym. Typowy dla wyznawców pentekostalizmu akcent roli Ducha Świętego w życiu chrześcijanina, podkreślanie znaczenia chrztu w Duchu Świętym oraz spektakularnych manifestacji Ducha Świętego (np. glosolalia, prorokowanie), wyraża się w oczywisty sposób w trakcie wykonywanych przez nich aktów kultu. To sprawia, że szeroko pojęte nabożeństwo pentekostalne ma wyjątkowy charakter.

Na świecie dynamicznie rozwijają się badania nad religią zielonoświątkowców, gdyż konfesja ta zaznacza swoją obecność na wszystkich kontynentach. W naszym kraju ogół zielonoświątkowych związków wyznaniowych skupia około 50 tys. wyznawców. Wśród Kościołów mniejszościowych, największa denominacja pentekostalna, czyli Kościół Zielonoświątkowy w RP, zajmuje jednak istotną pozycję. Można przyjąć, że jest trzecim trynitarnym mniejszościowym związkiem wyznaniowym w Polsce, po Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym i Kościele Ewangelicko-Augsburskim.

W wydanych w naszym kraju publikacjach poświęconych ruchowi zielonoświątkowemu zagadnienia dotyczące nabożeństwa ujęte są albo bardzo skrótnie, albo są pominięte w całości. Należy to uznać za poważny brak w dostępnych w języku polskim opisach ważnego fenomenu religijnego, którym jest w skali globalnej pentekostalizm. Podejmując analizę kultu publicznego autorka chciała w ten sposób przybliżyć nie tylko jeden z aspektów pentekostalizmu europejskiego, ale także istotny wycinek praktyki Kościołów ewangelikalnych i szerzej mniejszościowych wyznań chrześcijańskich w Polsce.

Struktura rozprawy jest następująca. W pierwszych rozdziałach przedstawiono problematykę kultu w tzw. wolnych Kościołach protestanckich czyli wspólnotach chrześcijańskich, z których wywodzi się pentekostalizm oraz zaprezentowano Kościół Zielonoświątkowy w Polsce, w wieloaspektowym ujęciu. Trzon pracy tworzą cztery

rozdziały (od rozdziału 3 do rozdziału 6). Rozdział 3 jest największy i zarazem zawiera ośrodkowy dla rozprawy materiał. Poświęcono go bowiem najważniejszym obrzędom praktykowanym w pentekostalizmie, które w różnych konfiguracjach tworzą nabożeństwa w Kościele Zielonoświątkowym w Polsce. Trzy rozdziały następujące po rozdziale 3 odznaczają się mniejszą niż on objętością, co wynika z mniejszej skali podjętych w nich zagadnień. Rozdział 4 dotyczy postaw i gestów stosowanych w pentekostalnym życiu liturgicznym, zaś rozdział 5 celebransów liturgii, czasu (czasów) ich sprawowania oraz przestrzeni liturgicznej. Rozdział 6 to studium przypadku nabożeństwa zboru Kościoła Zielonoświątkowego w Janowicach Wielkich. Całość rozważań zamyka zakończenie zawierające podsumowanie głównych ustaleń dysertacji oraz niektóre wnioski rodzące się w trakcie jej tworzenia. Ostatnimi elementami tworzącymi dysertację jest Wykaz źródeł oraz uzupełniające wywód aneksy. Prezentowane rozważania zostały zilustrowane fotografiemi.

Analizę zielonoświątkowego kultu publicznego w tytulowym Kościele przeprowadzono na tle nawiązań do rozwiązań liturgicznych przyjętych w starszych Kościołach protestanckich, a zwłaszcza w tzw. Kościołach wolnych. Ustalono genezę głównych rytów przyjętych w praktyce pentekostalnej oraz podobieństwa w ich teologicznej interpretacji.

Potwierdzenie znalazła teza, że wspólnoty zielonoświątkowe, w tym największy Kościół zielonoświątkowy w Polsce, czyli będąca przedmiotem rozprawy denominacja, w kształcie realizowanego życia kultowego naśladuje paradygmat przyjęty przez wspólnoty wolnokościelne, a zwłaszcza wspólnoty ewangelikalne.

Przeprowadzone badania wykazały, że Kościół Zielonoświątkowy w Polsce z jednej strony rekonstruuje w swojej praktyce rozwiązania liturgiczne przyjęte w wolnych Kościołach, z drugiej chce w jej ramach odwzorowywać dane o nabożeństwie odkrywane w Piśmie Świętym, zakładając nadczęść Nowego Testamentu. W odczytywaniu treści biblijnych kieruje się jednak swą specyfiką teologiczną, czyli zwłaszcza rozbudowaną pneumatologią. Materiał biblijny zawarty w Nowym Testamencie dotyczący nabożeństwa jest jednak dość ograniczony. A zatem kult pentekostalny jest w konsekwencji kultem typu wolnokościelnego z dodatkiem elementów wynikających z pobożności skoncentrowanej na darach Ducha Świętego. Przedmiotowa rozprawa zawiera wywód dowodzący, że nabożeństwo pentekostalne jest w nikłym stopniu sformalizowane, jeśli wziąć pod uwagę stosowanie przyjętych przez ponadzborową (ponadlokalną) władzę kościelną norm liturgicznych. Polski Kościół Zielonoświątkowy nie wprowadza i nie stosuje formularzy liturgicznych, czyli

urzędowych scenariuszy obrzędów religijnych. Osoby prowadzące takie obrzędy mają dość dużą swobodę w określaniu ich przebiegu. W dużym stopniu zależą jednak od lokalnych zwyczajów. W swej działalności uczą się modeli życia kultowego i następnie je powielają, ewentualnie w jakimś stopniu modyfikując. Stopień modyfikacji zależy od akceptacji lokalnego zboru, który może jednak się sprzeciwiać niektórym eksperymentom w tym względzie. W badanym Kościele istnieją zatem normy liturgiczne, lecz co do zasady mają one charakter niepisany, opierają się na zwyczajach i są otwarte na niekiedy dość poważne modyfikacje. W Kościele Zielonoświątkowym w Polsce nie ma zatem liturgii w takim rozumieniu, jak np. w Kościele Katolickim czy Kościele Ewangelicko-Augsburskim. Nie mniej jest to przecież liturgia czyli publiczna służba Boża. By jednak oddać specyfikę nabożeństw realizowanych w Kościele Zielonoświątkowym w RP w tytule rozprawy użyto określenia „życie liturgiczne” jako pojemniejsze od pojęcia liturgii.

Polskie nabożeństwo zielonoświątkowe ma bardzo skromny opis w publikacjach dotyczących religii, a w szczególności w piśmiennictwie naukowym. Materiały na ten temat są znikome. Podejmując się badań nad tym fenomenem autorka stanęła wobec konieczności zapoznawania się z praktyką kultową Kościoła Zielonoświątkowego w Polsce z autopsji oraz przeprowadzenia wywiadów z miarodajnymi uczestnikami życia religijnego w tej wspólnotie, zwłaszcza zaś z duchownymi. Dodatkowy materiał badawczy pochodzi m.in. z publikacji prasowych (prasa kościelna) oraz publikacji wizualnych, dostępnych głównie w Internecie.

W toku postępowania badawczego ustalono praktykowanie w Kościele Zielonoświątkowym kilkunastu zasadniczych rytów, które odpowiednio skonfigurowane tworzą poszczególne nabożeństwa, na czele z najważniejszym czyli nabożeństwem niedzielnym (zasadnie można go nazwać nabożeństwem głównym). Na kartach rozprawy scharakteryzowano w szczególności obrzędy następujące: kazanie Słowa Bożego, chrzest, komunia (Wieczerza Pańska), ordynacja duchownego, ślub małżeński, pogrzeb, błogosławienie dzieci, wygłaszczenie tzw. świadectw, ryt powitania, ryt śpiewno-modlitewny, ryt modlitewny, ryt pośredni, ryt pożegnania. Mają one różną rangę, co widać chociażby przy zestawieniu Wieczerzy Pańskiej z tzw. rytem pośrednim. Wszystkie one jednak, przy zachodzącej między nimi niewspółmierności, są stałym elementem kultu publicznego zielonoświątkowców. W pracy podjęto również problematykę gestów i postaw osób uczestniczących w kulcie oraz zagadnienia przestrzeni i czasu liturgicznego.

Literatura zagraniczna traktująca o zachowaniach zielonoświątkowców w zakresie kultu publicznego odnotowuje zjawisko skłaniania się niektórych z nich ku tzw. religijności wysokokościelnej. Polega ona w szczególności na stosowaniu zachowań liturgicznych cechujących stronictwo High Church w Kościele Anglikańskim (stosowanie bogato zdobionych szat liturgicznych, kadzidła, dzwonów, wizerunków religijnych). Trzeba zaznaczyć, iż wśród polskich zielonoświątkowców tendencji takich nie odnotowano.

Przeprowadzone badania dowiodły, iż kult publiczny w Kościele Zielonoświątkowym w Polsce ma charakter odformalizowany, spontaniczny, elastyczny, biblijnie zorientowany, rezerwujący miejsce dla ekspresji wiążanej z działaniem Ducha Świętego.

Summary

The Liturgical Life of the Pentecostal Church in Poland

The subject of the presented dissertation is the analysis of the public worship of the Pentecostal Church in Poland, the biggest Pentecostal denomination in the country. The decision about taking up the issues of the liturgical life of the Pentecostal Church was determined by the specificity of public worship of God in Pentecostalism and the significance of the Pentecostal movement in contemporary Christianity. Typical for this confession emphasizing the role of the Holy Spirit in the life of a believer and the significance of the baptism with the Holy Spirit, as well as spectacular manifestations of Holy Spirit (e.g. glossolalia, prophecy) are naturally expressed in the form of the acts of worship. All these specific characteristics determine the unique character of the Pentecostal service.

The research on the Pentecostal religion has been presently dynamically developed in the world, as the confession marks its presence on all continents. In our country, all Pentecostal religious organizations have about 50 000 followers. The biggest Pentecostal organization in Poland, e.g. Pentecostal Church in RP, occupies an important position, being the third Trinitarian Christian minority in Poland, following the Polish Autocephalous Orthodox Church and Evangelical Church of the Augsburg Confession in Poland.

In books and papers published in Poland and devoted to the Pentecostal movement issues related to the Pentecostal services and meetings are summarized very briefly or omitted entirely. This should be considered a serious omission in the – available in Polish language – descriptions of the important religious phenomenon, which is Pentecostalism on a global scale. By undertaking an analysis of public worship, the author wanted to introduce this aspect of European Pentecostalism but also to present it as an important part of the practice of the Evangelical Churches and the wider – Christian minority denominations in Poland

The structure of the dissertation is as follows. In the first chapters, there has been presented the issue of worship in Evangelical Protestant Churches from which Pentecostalism originates, and the Pentecostal Church in Poland has been portrayed in a multifaceted perspective. The core of the dissertation consists of four chapters (chapters 3 to 6). Chapter 3 is the largest and it contains the pivotal for the dissertation material. It is devoted to the most important rituals practiced in Pentecostalism, which – in various configurations – are included in the services of the Pentecostal Church in Poland. The three chapters following chapter 3 have a smaller volume than it, due to the smaller scale of the issues presented in them. Chapter 4 refers to the gestures used in the Pentecostal liturgical life; chapter 5 is devoted to the celebrants, the time (or times) of liturgical celebrations and the liturgical space. Chapter 6 is a case study of a church service in the Pentecostal church in Janowice Wielkie. All considerations have been closed by summary, including the essential findings of the dissertation and some conclusions arising during its creating. The last part of the dissertation consists of a List of sources and supplementary annexes. Presented work has been illustrated by photographs.

The analysis of Pentecostal public worship in the Church mentioned in the title was conducted concerning the liturgical solutions adopted in older Protestant Churches, and especially in so-called free Churches. There has been presented the origin of the main rites practiced in Pentecostalism and the similarities in their theological interpretation.

There has been confirmed the thesis that the Pentecostal communities, including the largest Pentecostal Church in Poland, i.e. the denomination being the subject of the dissertation, in the issue of the form of the implemented cult life imitates the paradigm adopted by free churches, especially evangelical communities.

The conducted research proved that the Pentecostal Church in Poland, on the one hand, reconstructs in its practice the liturgical solutions adopted in free Churches, on the

other, it wants to reproduce the data about the Christian service discovered in the Scripture, assuming the supremacy of the New Testament. However, in the reading of the biblical content, it is guided by its theological specificity, i.e. especially expanded pneumatology. Regarding the fact that the biblical material in the New Testament relating to the form of worship is quite limited, in consequence, the Pentecostal worship is a cult of a free-church type with the addition of elements resulting from piety focused on the gifts of the Holy Spirit. The dissertation contains an argument proving that Pentecostal service is slightly formalized, considering the liturgical norms adopted by the supra-congregational (supra-local) Church authority. The Polish Pentecostal Church does not introduce or use standardized liturgical order of services, i.e. official scripts of religious rites. Persons celebrating the liturgy have reasonable freedom in its proceeding; however, this freedom is limited by the local customs. In their activities, they learn models of worship and then replicate them, possibly modifying them to some extent. The degree of modification depends on the acceptance of the local congregation, which may, however, oppose some experiments. Thus, liturgical norms exist in the Pentecostal Church, but the principles are not codified but based on customs and open to even quite serious modifications. In the Pentecostal Church in Poland, therefore, there is no liturgy in the same sense as in the Roman Catholic Church or the Evangelical Church of Augsburg Confession. Nevertheless, there is the liturgy understood as God's public service. However, to reflect the specificity of services held at the Pentecostal Church in the Republic of Poland, in the title of the dissertation there was used the term „liturgical life” as more capacious than the concept of the liturgy.

The Polish Pentecostal service has a very limited description in publications about religion, and in particular in the academic literature. The materials on this subject are insignificant. Researching this phenomenon, the author faced the need to learn about the worship practice of the Pentecostal Church in Poland from her own experience and from the interviews with authoritative participants of religious life in church community, especially ministries. Additional research material comes, among others, from press articles (church press) and visual publications, available mainly on the Internet.

During the research process, it was established that there were over a dozen basic rites in the Pentecostal Church, which – when properly configured – form particular services, especially the most important Sunday service (justified to be called the main service). In particular, the following rituals were characterized on the dissertation pages: sermon of the Word of God, baptism, communion (Lord's Supper),

ordination of a minister, marriage, funeral, baby dedication, giving the testimony, the introductory rite, the song and prayer rite, the prayer rite, the intermediate rite, the farewell rite. They are not of the same importance, what can be noticed when comparing the Lord's Supper with the so-called intermediate rite. All of them, however, regarding the occurring disproportion between them, are a permanent element of public worship of Pentecostals. In the dissertation, there were also discussed the issues of gestures and postures of people participating in the worship, as well as the issues of space and liturgical time.

Foreign literature dealing with the behavior of Pentecostals in the field of public worship refers to the phenomenon of the inclination of some of them towards the so-called high church religiosity. In particular, it involves the use of liturgical behaviors that characterized the High Church movement in the Anglican Church (the use of richly decorated liturgical vestments, incense, bells, and religious images). It should be emphasized that no such tendencies were noted among Polish Pentecostals.

The conducted research proved that public worship in the Pentecostal Church in Poland is not formalized but spontaneous, flexible, biblically oriented, reserving space for expression associated with the Holy Spirit.

cdgawesnia Dei-Blickwinkel